

Прибислав СИМИЋ

УСКРШЊА ХЕРУВИМСКА ПЕСМА

У богослужењу православне цркве су се од најстаријег времена па све до наших дана сачувале и ушле у општу употребу литургије св. Василија Великог и св. Јована Златоустог, истиснувши из употребе литургије св. ап. Јакова и св. ап. Марка; Јаковљева литургија се данас врши само у Јерусалиму на дан св. ап. Јакова. Литургија пребеосвећених дарова, која се врши за време поста св. четрдесетнице настала је касније.

Предање говори да су састављачи прве две литургије оци цркве св. Василије Великог и св. Јован Златоусти, али ми немамо никаквих документованих материјала из те епохе. Најстарији формулари њихових литургија налазе се у рукописима 9. века, у најбољем случају 8. века, тзв. Барбетиновом, Севастијановом и Порфиријевом рукопису, названом „Сафир Синајски“, који може бити датиран у 8. век. Из времена од 4. до 8. века о њима немамо никаквих података, а јасно је да форме тих литургија из поменутих рукописа не одговарају времену св. Василија Великог и св. Јована Златоустог. Низ песама у њима је каснијег порекла, нпр. „Свјатјј Боже“, „Јединородниј Сине“, „Херувимска песма“, „Достојно јест“ и др. Затим, разрађеност чина великог входа, детаљна проскомидија, издвојена из чина литургије и стављена на почетак исте. На крају словенска пракса, почев од 14. века, да се у молитву призивања Св. Духа убацује читање тропара трећег часа. Све ово јасно показује да те две литургије у свом данашњем облику не припадају времену 4. века.

На литургији св. Јована Златоустог за време великог входа увек се пева Херувимска песма: Ἰῆζε χερουβίμ (Οἱ τὰ χερουβίμ)¹ Sedrenus Hist.²) претпоставља да је ова херувимска песма настала за време цара Јустина II (565—578), што је касније прихваћено од свих научника. Она својим садржајем потпуно одговара моменту великог входа. Jungmann³) држи да она изражава позив св. Кирила Јерусалимског⁴) ка ослобођењу од βίωτικαί φροντίδες, које он ставља у Ἄνω τὰς καρδίας.

¹) J. Goar, EYXOLOGION sive rituale graecorum, Editio secunda, Venetiis MDCCXXX, 92, 113; F. E. Brightman, Liturgies Eastern and Western, Vol. I Eastern liturgies, Oxford 1896, 377.

²) P. 386 c (i. p. 685, ed Bonn 1838); Brightman, 532.

³) J. A. Jungmann, Missarum Sollemnia, II, Vierte Auflage, Herder Wien 1958, 139°.

⁴) Cat. Myst. V, 4 (quasten, Mon 99 f); Jungmann, 139°.

Ова иста херувимска песма пева се и на литургији св. Василија Великог, изузев Великог четвртка и Велике суботе. На Велики четвртак се место поменутих песме пева: *Κίερον τῶν τῶν τῶν τῶν* (Τὸ ὄνειρον σου) једна од молитава које се читају пред причешћивањем свештеника. Садржај ове молитве потпуно одговара догађају Великог четвртка — установљењу св. тајне евхаристије. На Велику суботу на литургији св. Василија Великог, и на литургији св. ап. Јакова у време када се она врши, за време великог входа пева се: *Да молить всакал плоть* (Συγγράτω πάσα σάρξ),⁵ која говори о Христовој жртви за нас и у потпуности приличи времену када се пева.

Поред ове две потпуне литургије у православној цркви се, како смо напред поменули, за време великог поста средом и петком, а страшне седмице у понедељак, уторак и среду врши литургија прећеосвећених дарова. Не зна се тачно ко је аутор ове литургије. Опште је мишљење да она потиче од св. Григорија Великог, папе римског, који је извесно време био папски апокрисар у Цариградској патријаршији. Међутим, неки мисле да је њу саставио св. Епифаније Кипарски, или св. Герман Цариградски, или св. Софроније Јерусалимски; приписује се чак и св. ап. Јакову, св. ап. Петру и св. Василију Великому). На прећеосвећеној литургији се место херувимске песме пева: *Нѡν σίλη νεβесным* (Νῦν αἰ δυνάμεις)⁶ Она је по садржини слична херувимској песми и одговара времену када се на великом входу освећени дарови преносе са жртвеника у олтар.

Дакле, у богослужењу православне цркве у употреби су четири херувимске песме, које по свом садржају потпуно одговарају времену и моменту када се певају.

Међутим, поред ових херувимских песама у рукописном типичу манастира Хиландара бр. 493, л. 158, 14. век⁷) и у рукописном типичу манастира Крке бр. 26 (285/82), л. 1, 16. век, оба српскословенске рецензије, налази се још једна непозната херувимска песма која се певала на Ускрс. Она гласи:

Бѣста Х(ри)сте ѿ гроба јако силнь. и посрами ненавидеще те. и испросише оубо оу пилата стѣнци тѣло твоє. и печати на камени положише. и страже поставивше. ѡ тѣхъ слаш(а) ениа. не волею въскр(ъ)сение показаше. и нехотеще намъ бл(ъ)говѣст(в)оваше въ не вѣроующимъ јако принде въ миръ. и д(ъ)вичьскоу оутробоу с(ъ)блюде негѣноу. тако и ѿ гроба въскр(ъ) се. знаменаноу камени показе в(ъ)ж(ъ)ство. вси оубо радѡущие се възоупиенемъ кмоу. изми люд(и) свое чл(ове)коуоче из роукі варваръ повѣж(д)ающихъ ни. и сп(ъ)си д(о)уше наше. ала(и)л(о)уја.

Уста Христе од гроба као силан и посрами оне који Те мрзе, и који измолише од Пилата да чувају тело Твоје и ставише печате на камену и стражу поставише. О њихове слепоће! Против своје воље пока-

⁵) Brightman, 396.

⁶) Ibid. 41 — 42.

⁷) Ibid. XCIII.

⁸) Goar, 162, 166, 117; Brightman, 348.

⁹) А. Димитријевскій, Гл҃гѣ ч. II, Петроградъ 1917, 471.

заше васкрсење и не хотећи благовестише нама, који у Њега верујемо, да (као што) је дошао у свет и девичанску утробу сачувао не оштећену, па тако и од гроба васкрсе, запечаћеним каменом показавши божанство. Стога сви у радости ускликнимо Њему: избави људе, своје, човекољубче, од руке варвара, који насрћу на нас, и спаси душе наше, алилуја.

Ова херувимска песма је чисто васкрсног карактера и у потпуности одговара Ускрсу, празнику када православна црква слави победу Христа над смрћу.

У нама доступним грчким рукописима објављеним код Goar-а, Brightman-а и Дмитријевог нема ове песме. Нема је ни у руским рукописима, па зато претпостављамо да је она дело неког анонимног српског песника из средине 14. века. Да је ова песма, заиста, настала у 14. веку види се по томе што се у поменутом Хиландарском типикју налази многољетствије цару Стефану Душану (1346—1355): *Много љк-та створи в(ог)ъ бл(ъ)говѣрномуу и б(ъ)г(ъ)мь држав'номуу и с(в)етомуу ц(ъ)роу нашемуу Стефану* (л. 61). Ово потврђује и завршни текст песме где се моли избављење од непријатеља који насрћу на нас. Ти непријатељи су Турци, који су у то време продрли на Балкан и почели да освајају православне земље.

Сматрамо да ова херувимска песма може да послужи као један доказ више, да су Словени после примања грчког богослужења и у најважније моменте литургије уносили неке измене, од којих се све до наших дана задржао тропар трећег часа у молитви призивања Св. Духа, док је ова песма задржала се само у малом броју рукописа.

ZUSAMMENFASSUNG

Pribislav SIMIC

CHERUBISCHER HYMNUS AM OSTERN

In der Ostkriche sind vom 4. Jahrh. im allgemeinem Gebrauch die Liturgien des hl. Basilius des Grossen und des hl. Johannes Chrysostomus, später entstand die Liturgie der Vorhergeweihten Gaben. In der Liturgie des hl. Johannes Chrysostomus wird immer derselbe Cherubische Hymnus kam als ein Beweiss mehr dafür dienen, dass die Slawen Cherubische Hymnus wird in der Liturgie des hl. Basilius des Grossen gesungen, ausgenommen am Gründonnerstag und Karsamstag. Am Gründonnerstag wird gesungen: Am Abendmahl Deines Mysteriums, und am Karsamstag: Es schweige alles sterbliche Fleisch. In der Liturgie der Vorhergeweihten Gaben wird anstatt des Cherubischen Hymnus gesungen: Jetzt dienen die himlischen Mächte unsichtbar mit uns. Doch befindet sich neben diesen allgemein bekanten Hymnen in dem handgeschriebenen Typikon des Klosters Hilandarion Nr. 943, S. 158, 14. Jahrh. und dem handgeschriebenen Typikon des Klosters Krka Nr. 62 (285/82), S. 1, 16. Jahrh., die beide zur serbisch-slawische Rezension gehören, noch ein unbekannter Cherubischer Hymnus, der am Ostern gesungen wurde. Er

ist ein Werk irgendeines serbischen Dichters aus dem 14. Jahrh. In den griechischen und russischen Handschriften finden wir ihn nicht. Dieser Hymnus kam als ein Beweiss mehr dafür dienen, dass die Slawen nach dem Annehmen des griechischen Gottesdienstes auch in die wichtigsten Augenblicke der Liturgie manche Änderungen eingetragen haben.

РЕЗЮМЕ

Прибислав СИМИЧ

ПАСХАЛЬНАЯ ХЕРУВИМСКАЯ ПЕСНЯ

В Православной Церкви, с IV^{го} века, литургии Св. Василия Великого и Св. Иоанна Златоуста уже во всеобщем употреблении; позднее появляется и литургия преждеосвященных даров. На литургии Св. Иоанна Златоуста всегда поётся одна и та же Херувимская песнь: ИЖЕ ХЕРУВИМЫ. Она, также, поётся и на литургии Светого Василия Великого, кроме дней Страстного четверга и Страстной субботы. В Страстной четверг поётся: „ВЕЧЕРИ ТВОЕА ТАЙНЫА“, а в Страстную субботу: „ДА МОЛЧИТ ВСАКАА ПЛОТЬ ЧЕЛОВЪЧА“. На литургии преждеосвященных даров, вместо херувимской песни, поётся: „НЪНЪ СИЛЫ НЕБЕСНЫА“. Кроме этих общеизвестных песнопений в рукописном типиконе Хилендарского монастыря бр. 493, л. 158, из XIV века и в рукописном типиконе монастыря Крка бр. 26 (285/82), л. 1, из XVI века, (оба сербскославянской рецензии), имеется неизвестная херувимская песня, которую пели на Пасху. Её сочинил анонимный стихотворец XIV^{го} века, её нет ни в греческих, ни в русских рукописях. Эта песня может послужить лишним доказательством того, что Славяне, по принятии греческого богослужения, даже и в главнейшие моменты литургии, вносили известные изменения.